

KIZILELMANIN ÇÜRÜYÜŞÜ

İSMAİL HAMİ DANIŞMEND*

Devlet hududuyla ölkü sınırları arasında mukadder bir alaka vardır. Devletlerin maddi sınırları, milletlerin gönüllerindeki manevi hududa er geç ve az çok mutlaka yaklaşır. Genişlik bakımından birincisi ikincisine tabi gibidir. Endüslü Ebu-Hayyam eski Türkçenin “ölkü” kelimesini “El-kasdül-mütebaid” terkihiyle, gittikçe uzaklaşan bir hedef diye anlatmakta ne kadar haklıdır. İdeal, yaklaştıkça uzaklaşan ve serabın susuzlar üzerindeki tesirini hatırlatan cazip bir ışık gibidir. Büyük milletlerin büyüklükleri işte böyle bir işğa doğru hamlelerinden gelir.

Eski Türkler, Osmanlı imparatorluğunu üç kıtanın birleştiği çevrede kurmadan evvel millî vicdanlarında kurmuşlar ve bütün siyasi ve askeri hamlelerinde işte o büyük ölkünün gidildikçe uzaklaşan hududuna doğru atılmışlardır. Anavatanı her taraftan genişleten manevi bir harita çizilmiş gibidir. Gönüllere giren bu vicdani haritanın muhtelif istikametlerdeki büyük merkezlerine hep “Kızıl-Alma/Kızıl Elma” ismi verilmiştir. Anadolu’nun etrafında uzak yakın birçok Kızıl Elmalar vardır. Eski Türk efsanelerine dayanan bu güzel timsal, ordunun gideceği hedefleri gösterir. Yorulmak bilmeyen eski Türk hamleleri işte bu Kızıl-Elmalara doğru atıldıkça asırlara göğüs gelecek muazzam bir imparatorluk kurulmuş ve her hamlede genişlemiştir.

* İsmail Hami Danişmen’in Türklük Meseleleri (2006, Doğu Kütüphanesi) kitabından iktibas edilmiştir.

“KızılElma” Türk hâkimiyetinin timsali olduğu için fethedilecek yerlere âlem olmuş demektir.

Bu manevi timsali maddileştirerek izah etmekte kolaylık gören Osmanlı müellifleri “altın top”, “altın âlem”, “altın hokka” ve “küre-i la’-yakut top” gibi elma şeklinde bir takım kızıl kürelerden bahsetmişler ve eski Türklerin “Kızıl Elma” adını taktıkları şehirlerin hepsinde ya bir saray damının veyahut bir kilise kubbesinin işte böylebir parlak topla göz kamaştırdığına ait bir takım tafsilata bile girişmişlerdir! Mesela Ali Çelebi, “Küh-ül-Ahbar”ının henüz basılmamış kısmında

Roma şehrine, “Kızıl Elma” denilmesini izah için vaktiyle Nüşirevan’ın hazinesinde bulunan bir yakut kadeh içindeki “küre-i la”in bir papaz tarafından aşırılıp Vatikan’daki Saint-Pierre kilisesinin tavanına asılmış olduğuna ait bir hikâyeye anlatır:

“Kızıl-Alma ki dib-i Firengistan’da bir kilise-i muazzamadur, sakfındakisib gibi rahşende bir küre-i, la’lîntabendesî ol la’lkadehün içinden çıkmış idi. Bir ruhban anı oğrulatoryup nice zamanpinhan itdükten sonra iletüp ol kilisayavakf itmiş idi!”

Evliya-Çelebi de, Budin sarayından bahsederken:

“Kasrın kubbelerinde birer altın top asılı olduğundan adına (Kızıl-Elma sarayı)dirler” diye Macaristan’ın payitahtına, Türklerin Kızıl-Elma demelerini Ali-Çelebi’nin “yakut top”una mukabil, “altın top” nazariyesiyle izah etmiştir.

Dağıstan Şamhal’larında Kızıl-Elma hâkimiyet timsalidir. Özü, Müslüman Kazaklarından bir beyzadenin 18. asırda te’lif ettiği “Risale-i Dağıstan”ın Nuruosmaniye kütüphanesinde 3905 numaradaki nüshasında Şamhal’ların cülus merasiminden bahsedilirken bu nokta şöyle anlatılır:

“Altundan rihte almayı mel’ün-nasda kainen-menkan bir ademe urur: Ve ol esnada ayinleri üzrehil’atler giyilüp sonra kasabasına gelüp emr-i hükümete kıyam itmeli ki Şamhalluğu sahih ola ...”

Her hâlde Osmanlı müelliflerinin “Kızıl-Elma” denilen şehirlerde birer altın yahut yakut top bulunduğundan bahsetmeleri, işte bu Dağıstan misalinde gördüğümüz hâkimiyet mefhumuyla alakadar olmalıdır. O takdirde, “KızılElma” Türk hâkimiyetinin timsali olduğu için fethedilecek yerlere âlem olmuş demektir. Bir taraftan halk masallarında Kaf dağının arkası denilen Şimali-Kafkasya’nın ve bir taraftan da Bizans’ın, Kızıl Elma sayılmış olduğunu gösteren kayıtlardan başka, Evliya-Çelebi Avrupa’da başlıca altı Osmanlı Kızıl-Elma’sından bahsetmekteyse de, bunların yalnız beşini zikredip altıncısını ihmâl etmiştir:

- 1- Engerus/Ungarus Kızıl-Elması: Budin,
- 2- İkinci Engerus Kızıl-Elması: İstoni-i Belgrad/İstolni-Belgrad= Szekesfehervar/Sthuhveissenburg,
- 3- Orta-Macar Kızıl-Elması: Usturgon = Esztergon/Gran,
- 4- Küçük Macar Kızıl-Elması yahut Alarnan KızılElması veyahut Beç Kızıl-Elması: Viyana,
- 5- Rim-Papa Kızıl-Elması: Roma, Altıncı Kızıl-Elma'nın da Prusya'daki "Cologne=Kolonya" şehri olmak ihtimali Peçevi'nin "Ehl-i İslam Kızıl-Alma'ya dek gidecekdür didükleri kelimun sebebini beyan" ederken kaydettiği şu fıkradan anlaşılmaktadır:

Türk ordusu,
Kızıl-Elmadan,
Kızıl-Elmaya
atılırken, ilk
idealist Osmanlı
padişahları ona
daha ileride daha
Kızıl Elmalar
gösteren birer
millet kılavuzu
rolünde görülür.

"Bu dahi malûm ola ki Böyük-Kapona varoşunda yılda bir muayyen günde bütün varoşun ve etraf-u-cevanibiniün sağır-ü-kebiri ve cüvan-u-piri taşra sahraya çıkarlar ve ol sahrada olan KızılKapona'da oglancuklar bir eski türkü ırlarlar: Kızıl-Kapona didüğü Kızıl-Alma'dur, sınır taşı gibi bir aldmet için vaz'olunmuşdur ve ırladukları türkünün meali ve neticesi:

- Türk padişahı cümle kuvvet-ü-azamatiyle bu mahalle değın gelse gerekdür ve bunda Allahu-Teala emriyle fevt olsa gerekdür ve Allaha itikad-u-i'timad olunsun ki Türk padişahı ol kadar yukarıya gide ki Kolona'ya vara! Nemçe memleketine çok şenlük kalmaz, zira Kolona şehri uzak yırde vaki' olmuşdur."

Kızıl-Elma isminin Asya'dan sonra Avrupa tarafında daha nerelere teşmil edilmiş olduğu ayrıca tetkik edilecek mühim bir meseledir. Herhâlde bu bir kaç örnekten de anlaşılacağı gibi, Osmanlı imparatorluğunu kurup genişletenlerin milli ideal sınırları siyasi haritalarından çok geniştir. Çünkü **Viyana, Roma ve Kolonya Kızıl-Elma'lar hiçbir zaman ülkü haritasından devlet haritasına intikal edememiştir.** Bununla beraber, bu uzak Kızıl-Elma'lara karşı duyulan incizabın ve bunları ele geçirmek için yapılan büyük hamlelerin imparatorluğu genişletmekteki tesirleri de kolay inkâr edilebilecek şeylerden değildir.

Türk ordusu, Kızıl-Elmadan, Kızıl-Elmaya atılırken, ilk idealist Osmanlı padişahları ona daha ileride daha Kızıl Elmalar gösteren birer millet kılavuzu rolünde görülür. Mesela, Kosova meydan muharebesinde Sırp ordusu imha edilip, Sırbistan tabiiyyet altına alınarak **Engerus** Kızıl-Elması'na yol açıldığı zaman

babasının yerine geçen Yıldırım Bayezid, cülus tebriki için Edirne sarayına gelen Venedik, Ceneviz vesair İtalyan hükûmetlerinin sulh ve ticaret muahedelerini tecdit etmek isteyen elçilerine, Türkiye’de ticaret serbestisinin tabii bir hâl olduğunu söyledikten sonra, yeni muahedeler akdini reddetmiş ve hatta;

- **“Roma’ya kadar, gidip Saint-Pierre kilisesinin mihrabında atıma yem yedireceğim!”** sözleriyle; **RimPapa Kızıl-Elması**’nın daha Şarki **Roma Kızıl-Elması** fethedilmeden evvel, Türk ülküsünün manevi haritasına girmiş olduğunu, Garp Hristiyanlığına resmen ilan etmekte hiç tereddüt etmemiştir.

İstanbul’un Fethinden altmış dört sene evvel Yıldırım’ın adeta elini uzatarak gösterdiği bir Kızıl-Elmanın fetihden sonra Fatih tarafından ihmali tabii kabil değildi. Hatta bazı Garp membalarında şanlı atasının sözünü Fatih’in de tekrar edip durduğundan bahsedilir. Yıldırım’ın o meşhur sözünden doksana bir sene sonra Şark Kızıl-Elmasına Garb Kızıl-Elmasını da ilave etmek isteyen Fatih, (885=1480 tarihinde) Osmanlı müelliflerinin “Apulia/Puglia” isminden muharref olarak “Pulya Seferi” dedikleri cenubi İtalya seferini açtırıp 11 Ağustos (4 Cumada1-ahire) cuma günü Otranto şehrini fethettikten sonra etrafını da işgal ettirmiştir. Zahiren Napoli krallığına karşı açılan bu seferin hakiki hedefi Rim-Papa Kızıl-Elması’dır ve hatta Papa IV. Sixtus canını kurtarmak için Roma’dan Fransa’ya kaçmak istemişse de, nihayet müdafaa masraflarına karşılık olarak gümüş takımlarını satıp bazı yardım ümitlerine kapılarak yerinde kalmıştır! Roma’nın kurtuluşu Papanın gümüş takımları sayesinde değil, dokuz ay sonra Fatih’in vefatı ve Cem Sultan vakasının zuhuru sayesinde! Ölüm haberi üzerine papalık makamının emriyle, bütün Avrupa kiliselerinde Allah’a şükür duaları yapılan Fatih’in nazarında artık olgun bir meyve haline gelen bu Rim-Papa Kızıl-Elması ile olgunlaşmalarını beklediği “Engerus” ve “Alaman” Kızıl Elmalarından başka Paris bile artık bir nevi “França Kızıl-Elması» demekti. Hatta, Yıldırım’ın İtalyan elçilerine söylediği söze adeta nazire olmak üzere kendisi de Papalık makamından elçilikle gelen bir Fransız kardinaline, Paris’in 13. asırda ikmal edilmiş olan meşhur katedralinden kinaye olarak;

-“Romanın kurtulması şöyle dursun, senin kendi büyük kilisenin kulelerine bile Türk bayrakları dikeceğim!” demişti. Eski Türk halkının Kızıl Elma dediği ve azamet devrinde o halkın maneviyatını idare eden ulemanın da sulh zamanlarında bile “Dar-ül Harb” ve “Dar-ül Cihad” isimleriyle andığı uzak-yakın şark ve garp

ülkelerinin millî ideal sınırlarına girmesi gelişmiş güzel bir istila siyasetiyle değil, milletleri mahalli idarelerin üstünde umumi ve müşterek bir nizam altına almak fikriyle izah edilebilir. Yavuz'a izafe edilen ve bütün dünya arazisini tek bir devlete kafi gelmeyecek kadar küçük ve dar gösteren büyük sözün, Kanuni devrinde kan dökülmesine sebep olmuş bir harici siyaset düsturu şekline inkılap etmesi, bütün insanlığı alakadar eden o geniş ve yüksek telakkinin en vazih delilidir. "Yeryüzünde bir tek imparator vardır, oda Sultan-ı âlem olan Türk padişahıdır" şeklinde ifade edebileceğimiz bu harici siyaset düsturunun diplomasi sahasındaki ilk tecellisi, Avrupa'nın en mühim kısımlarından başka Amerika'da bile arazisi bulunan İspanya kralı ve Alman imparatoru Charles-Quint/Beşinci Karlos'un "İmparator" unvanını Türk hükümetinin kabul etmemesinde gösterilebilir. Charles-Quint'in o sırada Avusturya hükümdarlığında bulunan kardeşi Kral Ferdinand, Türklerin fethetmiş oldukları Macaristan üzerinde bir takım vasi haklar iddia ederek İstanbul'a elçiler göndermiş ve bu elçiler 937=1530 senesi 19 teşrinisani = 28 Rebi-ül-evvel cumartesi günü Vezir-i a'zam İbrahim Paşa'nın huzuruna kabul edildikleri zaman kendilerine sulh şartı olarak, dünyada Osmanlı padişahından başka birkimsenin "İmparator" unvanını taşımasına müsaade edilemeyeceği için, vilayet-i İspanya kralı olan Karlos'un, Almanya'dan İspanya'ya çekilmesi ve "anun" baş valisi olan karındaşı Fereriduş'un da her türlü iddiadan vazgeçerek Türk hâkimiyetine girmesi lüzumundan bahsedilmiştir. Kanuni'nin yirmi üç sene Nişancılığında, yani o zamanki teşkilata göre Hariciye Nazırlığında bulunmuş olan meşhur müverrih Celalzade-Mustafa Çelebinin Tabakaat-ül-Memalik'tinde Charles-Quint'den bahsederken;

"Zu'm-i fasidlerince sahib-kıran-ı âlem, kendü istilâhına-felahlarınca imparator-ı a'zam geçinürler!" demesi işte bu millî siyaset düsturundan dolaydır. Kanuni'nin

Bu Beşinci sefer-i Hümayun'da takip edilen maksat, Avrupa'yı fethedip doğrudan doğruya Türk idaresine almak değil, Türk üstünlüğüne karşı gelebilecek hiç bir kuvvet bırakmayarak, tekmil Avrupa üzerinde umumi bir hegemonya kurmaktır.

Tabii artık hükümdarlar hükümdarı ve insanlık haklarının muhafızı vaziyetine geçen Kanuni ile dünyada ondan başka imparator olamayacağını ilan eden hükûmeti nazarında bütün yer yuvarlağı bir tek Kızıl Elma hâline gelmiş demektir.

938=1532'deki "Alman seferi"nin en mühim sebeplerinden biri de işte budur. Bu Beşinci sefer-i Hümayun'da takip edilen maksat, Avrupa'yı fethedip doğrudan doğruya Türk idaresine almak değil, Türk üstünlüğüne karşı gelebilecek hiç bir kuvvet bırakmayarak, tekmil Avrupa üzerinde umumi bir hegemonya kurmaktır. Seferden sonra 939= 1533 senesinin 22 Haziran=29 Zilkade pazar günü akdedilen İstanbul muahedesi bu maksadı kısmen temin etmiş ve Kral Ferdinand Osmanlı padişahını "baba ve metbü" tanıdıktan başka "kardeş" diye hitap ettiği Vezir-i-a'zamları da müsavi sayılmayı kabul etmiştir. Charles-Quint'in idaresinde bulunan bütün devletler namına, Türk hegemonyasına resmen boyun eğmesi, kardeşi Ferdinand'dan ondört sene sonra 954=1547 tarihinde akdetmek mecburiyetinde kaldığı muahede üzerinedir. Bu ağır muahede mucibince her sene

Mart ayının evvelinde, Türk hazinesine otuz bin altınharaç verilmesi takarrür etmiş; Charles-Quint'in Almanya imparatorluğu tasdik edilmediği için, "Vilayet-i İspanya kralı Karlos" unvanıyla iktifaya mecbur olmuş; bu muahedeahkâmı Papalık makamıyla Venedik Cumhuriyetine ve Fransa ile Avusturya krallıklarına da teşmil edilmiş ve Avrupa üzerindeki bir Türk hegemonyası kuran böyle bir muahedeyi bile karşı tarafın istirhamı üzerine "Kemal-i İnyet-i Padişahane" sinden dolayı kabul buyurduğundan bahseden Kanuni, bu şerefli vesikayı o senenin 8 teşrinievvel=23 Şaban cumartesi günü tasdik etmiştir.

Kendisini yeryüzünün yegâne imparatoru ilan eden Sultan Süleyman'ın bu büyük dava uğrunda giriştiği hegemonya seferleri esnasında, Protestan mezhebinin neşre çalışan Luther'in vaazlarında, Türklere mukavemeti "Allah'ın kuvvetlerine karşı gelmekle bir tuttuğu" ve bir taraftan da "Avusturya topraklarından birçok ailelerine muntazam ve adil bir idarede insanca yaşayabilmek için Türkiye'ye hicret ettikleri" ve hatta bu muhaceretler bir asır kadar devam ettiği için daha sonraları

1041 = 1631 tarihinde Budin Beylerbeyi Hasan Paşa tarafından Palatin Esterhazy'ye zulümden vazgeçilip bu muhaceret cereyanına bir nihayet verilmesi hakkında ihtarnameler bile göndertildiği muhtelif vesikalarla sabittir. Tabii artık hükümdarlar hükümdarı ve insanlık haklarının muhafızı vaziyetine geçen Kanuni ile dünyada ondan başka imparator olamayacağını ilan eden hükûmeti nazarında bütün yer yuvarlağı bir tek Kızıl Elma hâline gelmiş demektir.

Bu büyük fikir, Kanuni'nin ölümü ile sönmüş değildir. Ondan sonra da devam ettiği için, onun torununun oğlu olan ve 17. asrın başlarında dört sene saltanat süren Genç Osman'ın Lehistan seferinde bile bu eski Türk ülküsünün başlıca amil olduğu muasır vesikalara istinaden yazılmış mühim bir eserle sabittir. Birinci Ahmed, Birinci Mustafa ve 2. Osman devirlerinde İstanbul'da bulunmuş üç Fransız elçisinin evrakına dayanan Madame de Gomez'in 1734'te iki cilt olarak çıkan "Histoire

d'Osman" isimindeki eserine göre, "Genç Osman" denilen dahi çocuğun, Lehistan seferi Baltık denizine çıkmak, orada donanma kurup hem Akdeniz'den hem Baltık denizinden Avrupa'yı abluka altına alarak, İtalya üzerinden kıtanın ortalarına doğru yürümek imkânlarını temin için açılmıştır! Herhalde bu heybetli proje, "Sultan-ı alem" in yer yuvarlağına hâlâ bir Kızıl-Elma nazariyle baktığını gösterir.

Eski Türk nesillerinin bir gün mutlaka varılacağından bahsettikleri Kızıl-Elma, Osmanlı inhitatının başlarında artık unutulmaya başlanmasından itibaren çürümeğe yüz tutmuştur. Bilhassa azamet devrinde elde edilen Kızıl Elmaların inhitat devrinde birer birer elden çıkması, millî ideal sınırlarını nihayet devlet hududuyla birleştirmiş ve işte o iki hudut birleştiği anda, Kızıl-Elma büsbütün çürüyüp gitmiştir! Artık Osmanlı imparatorluğunun son gününe kadar yegâne endişesi "Tamamiyyet-i mülkiyye" denilen mevcudun muhafazasından ibarettir. Bir

Bir cemiyet için en büyük manevi felaket, millî idealinin işte böyle devlet hududuyla bileşecek kadar daralması ve bu suretle o cemiyetin idealsiz kalmasıdır; hâlbuki ideal demek, elde olanı değil, olmayanı tasavvur demektir.

cemiyet için en büyük manevi felaket, millî idealinin işte böyle devlet hududuyla bileşecek kadar daralması ve bu suretle o cemiyetin idealsiz kalmasıdır; hâlbuki ideal demek, elde olanı değil, olmayanı tasavvur demektir. Mevcuda karşı duyulan meyle “sevgi” denir.

İnsanlığın hayvanlıktan en büyük farkı, ideal ihtiyacında gösterilebilir. İnsanın karnı gibi kafası da acıkır ve bu manevi açlığı ancak bir ideal doyurabilir. Memleketlerinde millî bir ülküden mahrum kalan birçok insanın tıpkı ithalat eşyası gibi hariçten gelen ecnebi ideallerine sarılmaları, işte bu tabiat kanununun en tabii neticesidir. Osmanlı idaresinin inhitat asırlarından ve bilhassa Tanzimat’tan itibaren hiç takdir edemediği en mühlik hakikat işte budur.